

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25

-Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OVALIK KİLİKYA'DA BİR BİZANS SINIR SAVUNMA YAPISI: LAMAS KALESİ LAMAS CASTLE: A BYZANTIUM BORDER DEFENCE STRUCTURE IN PLAIN KILIKYA

Hasan BUYRUK*

Öz

Mimarlık tarihinin önemli yapılarından sayılan kaleler, Kilikya tarihinde yadsınamayacak bir yere sahiptirler. İnsanların ve doğanın büyük tahribatına rağmen birçoğu kısmen de olsa ayakta kalabilmiştir. Nice olaylara ev sahipliği yapmış bu askeri tahkimatlardan birisi de Kilikya sahil şeridinde yer alan Lamas Kalesi'dir. Mersin'e 37 km mesafede bulunan ve İnşa tarihi tam olarak belirlenemeyen Lamas Kalesi, geçmişte üstlendiği görev ile ön plana çıkmaktadır. Bizanslılar tarafından inşa olunan kale, Ortaçağ'da, Araplarla Bizans'ın sınırını ayırdığı gibi savaş esirlerinin takas edildiği bir mekân olarak da önem kazanmaktaydı. Bizanslılar 84 x 30 m. ölçülerindeki kaleyi, 19 m. yükseklikteki bir tepe üzerine inşa etmişlerdir. Ölçülerinden de anlaşılacağı üzere mütevazı ve gösterişten uzak bir şekilde inşa edilen kalenin doğusunda köşelerde iki kuleye yer verilmişken, batı taraftan iç mekânları da içine alacak şekilde oval olarak sonlanmaktadır. Yine kalenin ortasına denk gelecek şekilde kuzey ve güney sur duvarlarında karşılıklı olarak dikdörtgen formlu iki kuleye daha yer verilmiştir. Büyük oranda tahrip olan kaleden, günümüze yükseklikleri 1.80 m. ile 3.80 m. arasında değişen sur duvarları ve kule kalıntıları ulaşmıştır. Makalede tarihçe yanında kale, plan dâhilinde kısım kısım olarak detaylı tanıtılmış ve değerlendirme kısmında tarihlendirme yanında Ovalık Kilikya'daki benzer kaleler de irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lamas, Kilikya, Bizans, kale, sur duvarı, mimari.

Abstract

Castles, which are one of the most important structures in the history of architecture, have a prominent place in the history of Kilikya. Many of them still stand partly despite the destructive effects of man and nature. Lamas Castle, situated in the coastal line of Kilikya is one of the military constructions which have hosted numerous events. Lamas Castle, 37 km far from Mersin and of which the exact date of construction is unknown, is important for its function in the past. The castle, built by Byzantines both separated the border of Byzantium from Arabs and was a place where the war prisoners were exchanged. Byzantines had built the castle with 84x30 meter scales on a hill of 19 meters. This moderate castle, as known from its scales, had two towers in the east part, it ends in oval shape in the west including the interior parts. On the northern and southern walls exist two more towers with rectangular shape. The castle which has almost been destroyed has its walls of 1.80 and 3.80 meters. Besides its history, the castle is studied in parts in the present article and similar castles are named in the evaluation part.

Keywords: Lamas, Kilikya, Byzantium, Castle, castle wall, architecture.

* Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

Giriş

Tarihi kaynaklara Ovalık Kilikya olarak geçen bölgenin en büyük ovası Çukurova'dır. Toros ve Amonos dağlarına sahip olan ovalık Kilikya'ya Ceyhan ve Seyhan nehirleri hayat vermektedir. Bölge Amonos ve Kilikya geçitleri ile önemli bir coğrafyada yer almaktadır. İlk Çağlardan günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapan ovalık Kilikya sahip olduğu bu coğrafi ve stratejik konumu ile tarihin her döneminde tam bir çekim merkezi olmuştur. Bu yüzden bölge bin yılların birikimiyle oluşan kültürel mirasın izleriyle doludur. Kuruluşlarından terk edilişlerine kadar aktif oldukları dönem içerisinde barınma yanında saldırılara ve kuşatmalara karşı korunmak amacıyla inşa edilen askeri mimarinin vazgeçilmez kaleler, heybetli yapılarıyla Kilikya'nın medeniyet tarihine önemli bir katkı sağlamaktadır.

Ovalık Kilikya'da var olan geçitlerin önemli bir yer tutmasından ve bölgede etkili olan kavimlerin bu geçitleri kullanmak istemesinden bölgede karmaşık politik ilişkiler yaşanmıştır. Kilikya bölgesinde Roma'dan sonra uzun süre egemenliğini devam ettiren Bizans'ın Suriye sınırı, 7. yüzyıldan başlayarak Emevilerin akınlarına maruz kalıyordu. Araplar, Bizans'ın koruyamadığı Kilikya geçitlerini kullanarak Kapadokya ve Elbistan ovasına geçiyorlardı. Bizanslılar koruyamadıkları geçitlerden çekildiklerinden Toroslar Bizans'la Araplar arasında sınır oluşturmaktaydı. 650-963 arasındaki yılları kapsayan Kilikya'daki Arap hâkimiyeti zamanında Lamas Irmağı Ovalık Kilikya'da Bizans - Arap sınırını oluşturmaktaydı. Lamas Irmağına yakın eğimli yumuşak bir tepenin üzerinde kurulu bulunan Bizans askeri yapısı Lamas Kalesi ise hem sınırı koruyor, hem de iki taraf arasında savaş esirlerinin takasına ev sahipliği yapıyordu.

Bugün büyük oranda tahrip olan Lamas Kalesi, sınırlar ortadan kalksa da, işlevini yitirse de bizlere geçmişteki stratejik önemini hatırlatmaktadır.

Ortaçağda Ovalık Kilikya¹

Romalılar, M.Ö. 133 yılında Bergama Kralı III. Attalos'un vasiyetiyle kendilerine bırakılan mirası almak üzere harekete geçtikleri zaman Anadolu toprakları ile tanışmış oldular. Bu sırada Kilikya topraklarını elinde bulunduran Seleukoslar, taht kavgaları ve iç çekişmelerle uğraşmaktaydılar. Bu durumdan faydalanan Akdeniz Korsanları Doğu Akdeniz ve Kilikya'ya yayılmış ve yerleşmeye başlamışlardır (Ünal-Girginer, 2007:227). Korsanlar, Anadolu'nun bu girintili ve çıkıntılı kıyılarındaki liman ve köylerde tersaneler, gözetleme kuleleri ve dayanıklı kaleler inşa etmişlerdir (Günaltay, 1951:1414). Korsanların yayılcı politikaları ciddi bir engel oluşturduğundan Roma'nın çok hızlı, kalıcı ve acımasız tepkisiyle karşılaşmıştır. M.Ö. 102-101 yılında korsanlarla mücadeleye başlayan Roma, M.Ö. 66 yılına kadar bu mücadelesini aralıksız sürdürmüştür.

M.Ö. 66 yılında büyük yetki ve kuvvetlerle görevlendirilen pompeius, 120.000 asker, 24 general ve 500 gemi ile birlikte harekete geçmiş, Kilikya'ya kadar kovaladığı korsanların donanmalarını yok ederek bütün kalelerini ele geçirmiştir (Çıplak, 1968: 67). Viranşehir (Soli) kalıntıları üzerinde kendi adını verdiği Pompeipolis şehrini kurdu (Langlois, 1947:30). Kilikya'yı korsanlardan temizleyen Romalılar, imar faaliyetlerine girişmiş, yeni yerleşimler inşası yanında bunları birbirine bağlayan yol ağları kurmuşlardır. Yolların güvenliğini de uygun yerlere inşa ettikleri kalelerle sağlamışlardır. M.S. 395 yılına kadar Kilikya'da hâkim güç olan Romalılar, bu tarihten sonra ikiye bölünerek bu topraklarda Bizans (Doğu Roma) ismiyle yönetime devam etmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun ilk kralı olan Arcadius (M.S. 395-408) zamanında yapılan idari bölünmeye göre Kilikya Eyaleti; Silifke, Tarsus ve Anavarza şehirleri merkez seçilmek üzere üçe bölünmüştür (Çıplak, 1968:82).

¹ Antik çağda Korakeison (Alanya)'dan İssos (İskenderun Körfezi)'ne kadar uzanan ve kuzeyde Toros Dağları ile sınırlanmış olan bölge Kilikya olarak adlandırılmaktaydı. Bölge, Soli (Viranşehir) yakınlarındaki Lamas (Limonlu) Çayı sınır olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Batıda kalan engebeli kısma Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikya) denilirken, doğudaki düz kısım ise Kilikia Pedias (Ovalık Kilikya) olarak adlandırılmıştır. (Mehmet Kurt, "Ovalık Kilikya'da M.Ö. I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu Ve Tarkondimotos Krallığı", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 31, Aralık 2011, s. 429-446.

Kilikya'nın Müslüman Araplarla tanışması Hz. Ömer devrinde başlamış, Bizans İslam mücadelesi Hz. Osman zamanında Muaviye ile devam etmiştir. Araplarla Bizans arasında uzun ve yıpratıcı savaşlar yaşanmıştır. Aralarındaki sınır, hatlarıyla Toros Dağları'ndan geçiyordu. Batıdaki sınırı ise Lamas (Limonlu) Çayı oluşturuyordu (Ünal-Girginer,2007:282). Bu sınır ve burada bulunan Lamas Kalesi önemli bir işlevi yerine getirmekteydi. Çünkü her iki tarafta ellerinde bulundurdıkları savaş tutsaklarını bu sınır kalesinde değiştiriyorlardı (L'Estrange,1905:131). Merkezi Silifke olan Lamas Irmağı'nın batısındaki eyaletler Bizanslıların, merkezi Tarsus olan doğudaki eyaletler ise Arap emirlerine bağlı idi (Ünal-Girginer,2007:282, Honigmann,1935:44).

964 yılında Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas Toros Dağları'ndaki sınırları aşarak Kilikya'ya girdi. Bölge bütünüyle Bizans'a geçti. Sonraki yıllarda Bizans, Ermeni, Türk, Moğol, Haçlılar, Araplar ve Memluklular arasında sık sık el değiştirecek olan Kilikya Bölgesi'nde (Hild-Hellenkemper,1990:56-59, Ener,1961:112) Taşucu ve Silifke yöresi 1091 yılında Ermenilere bağlandı (Demirtaş,1993:54). 1158 yılında Bizans İmparatoru Manuel komutasındaki Bizans ordusu Silifke üzerinden Kilikya'ya inerek Ermenilere saldırdı (Edwards,1987:175). Fazla bir direnişle karşılaşmadan doğuya ilerleyen ordu, Lamos, Kistramos, Longinias, Adana, Sis (Kozan), Anavarza, Misis ve Tili'yi işgal etti (Ünal-Girginer,2007:296). Bizansın saldırıları karşısında mukavemet göstermeyen Ermeniler, Toroslara çekiliyor, Bizans kuvvetleri gittikten sonra kaleleri tekrar geri alıyorlardı. 1160 yılında Ermeni Bakuran'ın kardeşi Vasak, Lamas Kalesi'ni ele geçirdi. Kardeşi Bakuran ise Lamas'ın yakınlarında bulunan Çandır Kalesi'nin komutanı oldu. Vasak ve Bakuran Lamas dışında Lamas ve Anamur arasındaki yerlerde yönetimi ele geçirdiler (Edwards,1987:175).

1275 yılında sultan Baybars komutasındaki Memluklu ordusu Adana, Tarsus üzerinden saldırıya geçerek, Korykos'a kadar işgal ettiler. Ermeniler, Bizansla olan münasebetleri gibi Memluklu saldırılarında da ya geri çekilip tekrar dönüyorlar ya da memluklulara vergi ve harç ödeyerek yönetimlerini sürdürüyorlardı. 1360 yılına gelindiğinde Korykos'a kadar olan bölge Karamanoğulları'nın eline geçmişti. Memluklular ise Misis, Tarsus ve diğer önemli kentleri Ermenilerden almıştı. Sis (Kozan) ve Anavarza dolaylarına sıkışan küçük Ermeni krallığı 1375 yılında Memluklular tarafından tamamıyla ortadan kaldırılmıştır (Buyruk,2011:27-28). Memluklulardan sonra Kilikya'da varlığını sürdüren Ramazanoğulları Beyliği, Tarsus'u, Karamanoğulları Beyliği Anamur, Mut ve Silifke'yi topraklarına katmıştı. Bölge daha sonra ise 15. yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmıştır (Demirtaş,1993:53).

Lamas Kalesi'nin Betimlemesi

36° 33 enlem ve 34° 14 boylamda bulunan Lamas Kalesi, Lamas Irmağı Vadisi'nde (Roos,1993,1-8) ırmağın denize ulaşan ağzına yakın yumuşak toprak tabakanın oluşturduğu hafif eğimli 19 m. rakımlı bir tepenin üzerine inşa edilmiştir. Bugünkü Limonlu yerleşiminin batısında bulunan kale, kuzeyinden geçen Lamas Irmağı'na 120 m., Silifke-Mersin karayoluna 262 m., denize ise 325 m. uzaklıktadır (Resim 1). Silifke-Mersin arasında yer alan kalenin Mersin'e uzaklığı 37 km, Silifke'ye uzaklığı ise 22,5 km.dir.

Üzerinde herhangi bir kitabesi bulunmayan kalenin, hangi tarihte inşa edildiği bilinmemektedir. 1850'li yıllarda yörede önemli çalışmalar yapan Victor Langlois ve Texier ne yazık ki bu kaleden söz etmiyorlar. Yukarıda da belirtildiği gibi Lamas Irmağı uzun yıllar Bizans'ın Seleukia Theması ile Kilikya'da üstlenen Arapları ayıran bir sınır işlevi gördüğünden, ırmağa 120 m. mesafedeki bu kale, Bizans için önemli bir üstü (Ünal-Girginer,2007:296, Edwards,1987:175).

Lamas Kalesi, 84 m. uzunluğunda, 30 m. genişliğinde dikdörtgen bir plan göstermektedir. Kalenin doğusunda köşelerde iki kuleye yer verilmişken, batı taraftan iç mekânları da içine alacak şekilde oval olarak sonlanmaktadır. Yine kalenin ortasına denk gelecek şekilde kuzey ve güney sur duvarlarında karşılıklı olarak dikdörtgen forumlu iki kuleye daha yer verilmiştir (Çizim 1). Bugün büyük oranda tahribata uğrayan kalenin en çok doğu ve batı duvarları hasar görmüştür. Günümüze ulaşan sur duvarlarının bugünkü

yüksekliği 1.80 m. ile 3.80 m. aralığında değişmektedir (Resim 2). Günümüzde sur duvarlarının dış tarafı tamamıyla çalılık ve yoğun bir diken örtüsüyle kaplıyken, kale alanını oluşturan sur duvarlarının iç tarafı ise moloz yığınları, ot ve çalılıklarla kaplıdır. Bunların yanında kale içinde görülen limon ağaçları müteşebbis bir vatandaşın kaleyi nasıl değerlendirdiğinin bir göstergesi olarak ilgi çekicidir (Resim 3).

Kaleden günümüze ulaşan mevcut mekânlar giriş kapısından başlamak üzere güneyden batıya doğru numaralandırılarak tanıtılacaktır.

Giriş Kapısı: aynı zamanda kalenin tek girişi olan kapı, güney sur duvarının batı tarafında yer almaktadır (Çizim 1). Bugün büyük oranda yıkılmış olan kapının, kalan izlerden düzgün kesme taşlardan inşa edildiği anlaşılmaktadır (Resim 4). 1.28 m. genişliğindeki kapının derinliği 2.20 m., bugünkü yüksekliği ise 2.00 m.dir. Genişliğinden yola çıkarak kapının tek kanatlı olduğunu söylemek mümkündür. Giriş kapısının tabanından geçen su kanalı ilginç bir görüntü oluşturmaktadır. 0.25-0.26 m. genişliğinde ve 0.21-0.27 m. derinliğindeki su kanalı 6. kısmın güney duvarı altından başlayıp, batı duvarında 9.50 m. devam ettikten sonra bir dirsek yaparak güney duvarı boyunca 19.50 m. devam edip, giriş kapısına ulaşmaktadır. Giriş kapısının batı tarafından geçen kanal, güney duvarının iç tarafından devam ederek batı duvarında sonlanmaktadır (Resim 5). Giriş kapısının batı üst tarafında 0.10 m. çapında ve 1.10 m. uzunluğunda bir künk yuvası görülmektedir.

Giriş kapısının batısında, etrafını su kanalı dolaşan bu duvarın kalınlığı 2.40 m. ve bugünkü yüksekliği 2.50 m.dir. 0.60 x 0.40 m. ve 0.50 x 0.35 m. ebatlarında düzgün kesme taşlardan inşa edilen bu sur duvarının üstüne ulaşmak için iç tarafta inşa edilen karşılıklı merdivenlerin olduğu günümüze ulaşan basamak izlerinden anlaşılmaktadır (Çizim 1). Kalan izlerden merdiven basamaklarının 0.55 m. uzunluğunda ve 0.30 m. genişliğinde olduğu görülmektedir.

Giriş kapısından batıya doğru 19.50 m. devam edin bu sur duvarı güneybatıda bir dirsek yaptıktan sonra 9.50 m. devam edip, 1. Kısma ulaşmaktadır. Kalenin batı surlarını oluşturan bu duvar güney surlarından daha ince olup, 2.00 m. genişliğindedir.

1.Kısım: kalenin batı sur duvarının tam ortasında dışa çıkıntılı şekilde inşa edilen bu kısım 5.50 x 6. 50 m. ölçülerindedir (Çizim 1). Düzgün kesme taşlardan inşa edilen bu mekânın üst tarafı yıkılmış, alt tarafı ise kısmen toprağa gömülü şekilde günümüze ulaşmıştır (Resim 6). Alt tarafta herhangi bir girişi olmayan mekânın ne amaçla inşa edildiği bilinmiyor. Genel hatlarıyla batı duvarına sonradan eklendiği anlaşılan yapının yıkılan üst tarafının bir gözetleme kulesi işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. Batı duvarı hizasından alt tarafa doğru dolgu olduğu anlaşılan mekânın, üstü ve duvar dolgusu moloz taş harç karışımı şeklindedir.

2.Kısım: Kalenin batısında yer alan bu kısım, giriş kapısı ve kare iç duvarları da içine alan bir dış savunma yapısı niteliğindedir. Giriş kapısının bulunduğu dirsekten başlayan bu dış surlar batıya doğru devam ederek 1. kısmı da içine alacak şekilde oval bir şekil oluşturduktan sonra kuzey taraftan devam edip, giriş kapısının karşısında kuzey surlarında oluşan dirsekte sonlanmaktadır (Çizim 1). Böylelikle güney ve kuzey surlarını kısmen, batı surlarını ise tamamıyla içine alan bu kısım, kalenin yaklaşık % 40'lık bir kısmını çevirmektedir. Bugün tamamıyla ot ve çalılıklarla kaplı olan bu kısımda ne tür mekânların inşa edildiği anlaşılamamaktadır. Büyük oranda yıkılan sur duvarının günümüzdeki yüksekliği 1.80 m. kalınlığı ise 1.30 m. olarak ölçülmektedir (Resim 7). Duvarlar temelde 1.25 x 0.50 m., daha yukarılarda ise 0.52 x 0.40 m. ile 0.83 x 0.30 m. aralığında taşlardan örülmüştür. İç taraf ise horasan harçlı moloz taş dolgudur.

2. kısmın güney duvarında yan yana sıralanmış dört adet künk duvar içine yerleştirilmiştir (Resim 8). Künklerden batı tarafta bulunan ikisi 0.10 m. çapında iken, diğer ikisi 0.15 m. çapında olup, daha büyük ölçü vermektedir. Künklerin biraz ilerisinde doğu baş tarafta hemen hemen giriş kapısının önüne denk gelen yerde ise yarıya kadar toprağa gömülü bir mazgal görülmektedir (Çizim 1).

1. kısımdan kuzeye doğru 9.00 m. devam eden 2.00 m. kalınlığındaki sur duvarı kuzeybatıda bir dirsek yaptıktan sonra 24.00 m. güneyde devam ederek, 4.50 m.'lik bir kırılma yapıp, 2. Kısımın güney duvarıyla birleşerek, 14.00 m. doğuya devamla 3. kısma ulaşmaktadır (Çizim 1). Güney tarafta toplamda 42.50 m. uzunluğundaki bu sur duvarının genişliği 2.40 m. iken, yükseklik 2.00-2.50-2.80 m. gibi değişik ölçüler göstermektedir. Bu duvarın da dış ölçüleri düzgün kesme taş iç dolgu ise horasan harçlı moloz taş dolgudur. Kuzeydeki sur duvarında da giriş kapısının bulunduğu güney sur duvarındaki gibi surun üst kısmına çıkan karşılıklı taş merdivenler bulunmaktadır (Çizim 1). Buradaki merdiven basamakları güney taraftakilere oranla daha kötü durumda olup, herhangi bir ölçü vermemektedir. Ancak kalan izlerden karşılıklı merdiven basamakları olduğu anlaşılabilir.

3. Kısım: kuzey sur duvarında bulunan bu kısım bir kuledir (Çizim 1). Dikdörtgen olarak inşa edilen kule, bugün kısmen ayakta. İç taraftan 1.90 x 3.85 x 2.00 m. ölçülerinde inşa edildiği anlaşılan kulenin üst örtüsünün çökmesinden dolayı bugün iç yüksekliği 2.00 m. iken dış taraftan yüksekliği 3.80 m.'yi bulmaktadır (Resim 9). Dış tarafta daha büyük olmak üzere düzgün kesme taşlarla inşa edilen kulede duvar kalınlığı 2.40 m. olarak ölçülmektedir. Duvar dolgusu surların genel yapısıyla uyumludur. Kalan izlerden kulenin en az iki katlı olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Duvarlarda görülen giriş yuvaları kat aralarının ahşapla bölündüğünü düşündürmektedir. Katlı kule muhtemelen gözetleme ve ikamet için kullanılıyordu. 3. Kısımın dış tarafında görülen temel parçaları burasının dış taraftan yuvarlak bir kaide ile desteklendiğini göstermektedir. Buraya yuvarlak destek kaidenin yerleştirilmesi eğimli tepenin yumuşak yapısından kaynaklanmış olmalıdır.

3. kısımdan doğuya doğru devam eden sur duvarı kuzeydoğu uçtaki 4. Kısma ulaşmaktadır (Çizim 1). 24.50 m. uzunluğundaki bu güney sur duvarının bugünkü yüksekliği ortalama 2.50 m. civarındadır. 2.00 m. kalınlığında olan duvarlar, düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş olup, iç tarafta horasan harç ve moloz taşla doldurulmuştur. Sur duvarının bugün 4.00 m.'lik kısmı tamamıyla yıkılmış durumdadır (Resim 10).

4. Kısım: Kalenin kuzeydoğu ucunda yer alan bu kısım büyük oranda yıkılmıştır (Çizim 1). Yapı yer yer temel seviyesinde ve iç dolgu kalıntılarıyla takip edilebilmektedir. Kalan izlerden 3. Kısımda olduğu gibi tepenin meyilli ve yumuşak yapısından dolayı burada da temelde yuvarlak bir kaide ile destek sağlandığı anlaşılmaktadır.

4. kısımdan günümüze ulaşan duvar dolgusu içinde görülen künkler, burasının da 3. Kısım gibi katlı olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu kısımın bugün itibarıyla belirlenen genel yapısı katlı bir kule şeklinde inşa edildiğini ve künklerin görüldüğü giriş katının da sarnıç olarak kullanıldığını göstermektedir (Resim 11). Yine kalan izlerden bu kısım duvarlarında da dışta büyük kesme taşlar, içte ise daha küçük kesme taşların kullanıldığı anlaşılmaktadır.

4. kısımdan başlayarak hafif bir yay çizen sur duvarı güneydoğu uçtaki 5. kısım ile birleşmektedir (Çizim 1). Aynı zamanda kalenin doğu surlarını da oluşturan bu duvar 25.00 m. uzunluktadır. Büyük oranda tahrip olan doğu surlarından bazı parçalar günümüze ulaşabilmiştir. Mevcut kalıntılardan doğu sur duvarının temelinde büyük kesme taşlar kullanıldığı yukarı çıktıkça büyük taşlar yerini daha küçük taşlara bıraktığı anlaşılmaktadır.

5. Kısım: Kalenin güneydoğu köşesinde bulunan bu kısım, 5.50 x 9.70 m. ölçülerinde bir yapıdır. Genel yapı itibarıyla katlı kule olarak inşa edildiği anlaşılan yapı, güneydoğu uç tarafta içte ve dışta oval bir plan göstermektedir (Çizim 1). Büyük oranda tahrip olan kulenin güneydoğu uç oval tarafı ise tamamıyla yıkılmıştır (Resim 12). Kuleden günümüze sadece plan verecek şekilde harçlı moloz taş dolgular ulaşmıştır. Kalenin genel yapısı göz önüne alındığında burasının en az iki katlı kule şeklinde düzenlendiği, giriş katının ikamet veya depo olarak kullanıldığı, üst katın ise gözetleme amacıyla değerlendirildiği düşünülmektedir.

5. kısımdan batıya doğru devam eden ve aynı zamanda kalenin güney surlarını oluşturan duvar 25.40 m. devam ederek 6. Kısma ulaşmaktadır. Düzgün kesme taşlardan inşa edilen duvarın, kalınlığı 2.00 m. yüksekliği ise 3.00 m. ile 3.50 m. arasında değişmektedir. Kalenin bu

güney sur duvarında, en altta 0.60 x 0.60 m., 0.50 x 0.60 m. ebadında taşlar, ikinci sırada, 0.62 x 1.18 m., 0.65 x 1.24 m., 0.63 x 1.30 m. ebadında taşlar, üçüncü ve daha üst sıralarda ise 0.20 x 0.40 m., 0.20 x 0.25 m. ebadında düzgün kesme taşlar kullanılmıştır (Resim 13). Edwards, taş ebatları ve teknikten yola çıkarak, kalenin Korykos'dan (Kızkalesi) getirilen devşirme malzeme ile inşa edildiğini ileri sürmektedir (Edwards,1987:175-176).

6. Kısım: Kalenin güneyinde bulunan bu kısım 2.40 x 1.80 x 4.30 m. ölçülerindedir (Çizim:1). İçten uzun dikdörtgen plan gösteren yapı, dış tarafının güneyi yuvarlaktır. Bugün kısmen ayakta olan yapının güney duvarı büyük oranda yıkılmıştır (Resim 14).düzgün kesme taşlarla inşa edilen yapı, karşısında bulunan 3. kısım gibi en az iki katlı bir kurulum göstermektedir. Burası da 3. kısım gibi kullanılmış olmalıydı. 6. kısım, 3. kısımdan daha büyük ölçülerde inşa edilmiştir. Genel yapı itibarıyla 3. kısım kalenin kuzey yönünü kontrol ederken, 6. kısım, güneyden gelebilecek saldırılara karşı kullanılıyordu. Kulenin hemen batı yanında güney sur duvarının iç tarafında merdiven izleri görülmektedir (Çizim: 1). Bugün büyük oranda tahrip olan, sadece varlığı tespit edilebilen merdivenler, duvarın üst kısmında bulunan seyirdim yeri ve aynı zamanda kulenin ikinci katına ulaşımı sağlıyor olmalıydı.

6. kısımdan batıya doğru devam eden sur duvarı 9.00 m. devam ettikten sonra 2. Kısımlı duvarı ile birleşmektedir. Buradan da bir dirsek yaparak kuzeye 4.00 m. gittikten sonra burada 2. Bir dirsek yaparak,3. 00 m. batıya doğru devamla giriş kapısına ulaşmaktadır (Çizim 1). Zikzak çizen bu duvarlar da 2.40 m. kalınlık ve kullanılan düzgün kesme taş malzemesiyle kalenin genel yapısıyla uyumluluk göstermektedir.

Değerlendirme

Kilikya Bölgesi sahil şeridinde bulunan önemli ve stratejik yerler Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Ermeniler, Haçlılar ve Türkler tarafından kendi dönemleri içerisinde kullanılmıştır. Romalılar, sahil şeridi boyunca veya sahile yakın yerlerde şehir ve kaleler inşa ettikten sonra bunları ulaşım ağıyla destekledikleri bilinmektedir. Bu özellik Bizans tarafından da devam ettirilmiştir. Şehirleri birbirine bağlayan yol güzergâhları ve sınırları korumak için inşa edilen kaleler, küçük ölçekli yapılardır. Bu kaleler, Kilikya'daki garnizon ve kale-kent kaleler ile karşılaştırıldığında mimari özellik ve kalite bakımından daha mütevazî özellik gösterdikleri söylenebilir.

Kilikya sahil şeridinde inşa edilen kaleler, Ayas Kalesi (Yumurtalık), Korykos (Kızkalesi) gibi ya liman kalesi, ya da sahile yapılmış yolları kontrol etmek için Lamas Kalesi ve Tece Kalesi gibi hafif tepeler üzerine inşa edilmiştir. Yöre kaleleri buldukları arazi ve tepenin konumuna göre şekillendikleri için Haçlı Kaleleri dışında² plan olarak bir benzerlik göstermezler. Malzeme ise taştır. Bu da işleme tekniği ile birbirinden ayrılmaktadır. Roma ve Bizans'ta kullanılan malzeme düzgün kesme taştır. Lamas Kalesi örneğinde olduğu gibi düzgün kesme taşlar temelde büyük ebatlı yukarı çıktıkça ebatları küçülen bir yapıda dizilmişlerdir. Yine Lamas Kalesi örneğinde olduğu gibi Roma ve Bizans'ta dış duvar örgüsü hangi tipteyse çoğunlukla iç duvar da aynı tiptedir. Aynı özelliklerde inşa edilen Evciler Kalesi ve Kozcağz Kalesi de birer Bizans yapısıdır. Roma ve Bizans'ta düzgün kesme taş yanında rustik taş da kullanılmıştır. Rustik taşlar işleniş olarak Haçlı ve Ermeni rustik taşına göre daha yüzeyseldir. Korykos (Kızkalesi) Elause Sebaste'de rustik taşlar yüzeyselken, Haçlı yapısı olan Tece Kalesi ve Anavarza Kalesi'nin Donjon'undaki rustik taşlar daha derin ve belirgin işlenmiştir. Ermeni kalelerinde görülen taş işçiliği ise rustikten çok dışa doğru bombeli bir yapı göstermektedir. Bu tür örnekler ise Ermeniler tarafından onarılan Feke Kalesi dış surları ve Anavarza Kalesi dış surlarında rastlamaktayız.

² Haçlı kaleleri Castrum'lu (Köşeleri burçlu dikdörtgen biçimli çevre duvarları olan avlulu kale) ve Donjon'lu (Baş kule, büyük kule, ayrı kule) bir plan göstermektedir. Haçlılar, bu planı Tece Kalesi ve Hemite Kalesi örneğinde olduğu gibi ele geçirdikleri kalelerin genel yapısını bozmadan kalelere ek olarak yapmışlardır. Yeniden inşa ettikleri kalelerde ise bu şemaya sadık kalmaya çalışmışlardır.

Bizans kalelerinde seyirdim yolu dar tutuluyordu. Bu nedenle bazen konsollarla bazen de kemerlerle genişletiliyordu Fedden-Thomson, 1957:46). Lamas Kalesi'nin güney ve kuzey sur duvarlarında görülen merdivenlerin ulaştıkları seyirdim yolu genel yapısı itibarıyla bu tanımlamaya uymaktadır.

Robin Fedden and Jhon Thomson'un belirttiği gibi Bizans'ta kale kapıları basit bir düzende inşa edilmekteydi. Bizans Kalelerinde genellikle kapı dar tutulur iki yanında da kuleler bulunurdu (Fedden-Thomson, 1957:46). Lamas Kalesi kapınının dar yapısıyla bu şemaya uymakla birlikte kule yapısıyla ayrılmaktadır. Bu durumda kale kapısının iç sur duvarında olması, korumanın kule yerine dış surlarla sağlandığı fikrini uyandırmaktadır.

Bizans, Lamas Kalesi örneğinde olduğu gibi kaleleri arazinin imkânları çok iyi kullanılarak, kolay savunulacak bir topografyaya yerleştiriyorlardı. Bizanslılar ayrıca sur önünde hendek açıyorlardı. Anavarza şehir surlarında olduğu gibi Lamas Kalesinde de bir hendek var ise de Anavarza gibi dolduğundan bugün görülmemektedir.

964 yılına gelene kadar Kilikya'yı elinde bulunduran Araplar, bölgede ele geçirdikleri kalelerde onarımlar ve çeşitli eklemeler yaptılar. Harun Reşid Haruniye kalesini inşa ettirdiği gibi Tarsus Kalesi'nin surlarını onardı. Aynı zamanda Mütevekil zamanında da Sis (Kozan) ve Anavarza kaleleri onarım gördü. Araplar Kilikya'da onarımlar yaparken, Suriye'de çok önemli kaleler inşa ettiler (Çambel-Günay-Sabuncu,2007:63). 964 yılında Bizanslılar Arapları Kilikya'dan çıkardıktan sonra yeni kaleler inşa ettiler. Bizanslılar aynı zamanda yeniden elde ettikleri Gökvelioğlu, Savranda, Anavarza, Feke ve Lampron kalelerinde büyük onarımlar yaptılar. Daha sonra bu kaleleri ele geçiren Ermeniler o kadar çok onarım yaptılar ki bu kalelerde Bizans izi pek kalmadı.

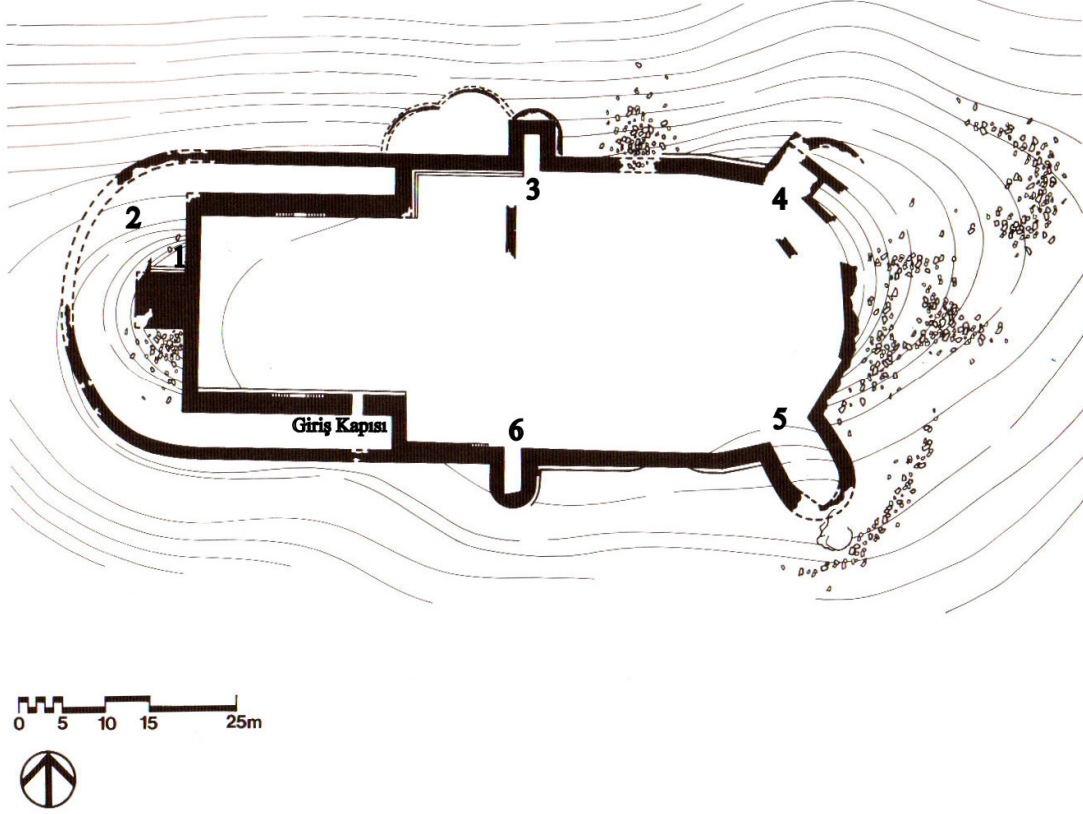
Sonuç olarak Lamas Kalesi genel özellikleriyle değerlendirildiğinde tipik bir ortaçağ savunma yapısı karakteri gösterdiği anlaşılmaktadır. Kale, plan itibarıyla her ne kadar bulunduğu tepenin topografyasına uyumlu olarak yapılsa da bir Haçlı özelliği göstermemektedir. Kullanılan taş işleme ve duvar örgü tekniği kalenin dönemi ile ilgili önemli verileri bünyesinde barındırmaktadır. Kalenin tamamında kullanılan kesme taş kaplama, harç karışımı moloz taş dolgu (sandık duvar örgü), tipik bir Ortaçağ mimari örgü olarak karşımızda durmaktadır. Kullanılan taş ebatları ve işleme tekniği Lamas Kalesi yakınında bulunan Korykos (Kızkalesi) ve Elause Sebaste kentinde kullanılan taş ebat ve işçiliği ile yakın benzerlik içindedir. Bu benzerlik daha çok sur duvarları temelinde görülürken yukarılara doğru yerini erken döneme bırakmaktadır. Halet Çambel-Reha Günay, "Kilikya'daki ilk Bizans kalesi Lamas, 7-8 yüzyılda yapılmıştır" (Çambel-Günay-Sabuncu,2007,63). Görüşünü ileri sürerken, bu fikre nereden vardıklarını belirtmiyorlar. Yukarıda anlatılanlar ışığında biz bu görüşün sadece "Bizans kalesi" kısmına katılmaktayız. Zira Roma'nın devamı olan Bizans'ın yüzyıllarca hüküm sürdüğü Kilikya'da kale yapmak için 7-8 yüzyıla kadar beklemesi pek inandırıcı gözükmemektedir. Kalenin konumu, planı, özellikle de mimari yapısı ve taş, duvar tekniği sur temellerinde Roma'yı işaret ederken, diğer taraflarda tamamıyla Bizans mimari kurgusunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- BUYRUK, Hasan (2011). *Sis'i(Kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervan Yolu Kaleleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAMBEL, Halet - GÜNAY, Reha- SABUNCU, Ayyüz (Toydemir) (2007). *Kumkale Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi*, İstanbul.
- ÇIPLAK, Necati (1968). *İçel Tarihi Tarihi-Turistik Zenginlikleriyle*, Ankara.
- DEMİRTAŞ, Ali (1993). *İçel İli Yakın Çevre İncelemeleri*, Ankara.
- EDWARDS, Robert W.(1987). *The Fortifications of Armenian Clicia*, Washington.
- ENER, Kasım (1961).*Tarih Boyunca Adana Ovasına bir Bakış*, İstanbul.
- FEDDEN, Robin and THOMSON, Jhon (1957). *Crusader Castles*, Londra.
- GÜNALTAY, Şerafettin(1951).*Yakın Şark IV. Romalılar Zamanında Kapadokya*, Ankara.
- HİLD, Frederich - HELLENKEMPER, Hansgerd (1990). *Tabula Imperii Byzantine 5 Kilkien und Isaurien Teil 1 Wien*

- HONIGMANN, E(1935). *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches von 363 bis 1070 nach griechischen, arabischen, syrischen und armenischen Quellen*, Brüksel.
- KURT, Mehmet (2011). "Ovalık Kilikya'da M.Ö. I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu Ve Tarkondimotos Krallığı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31, s. 429-446.
- LANGLOIS, Victor (1947). *Eski Kilikya* (Çev. Rahmi Balaban), Mersin.
- L'ESTRANGE, George (1905). *Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge.
- ROOS, Paavo (1993) "A Water-Mill at The Lamas River", IX AST.
- ÜNAL, Ahmet-GİRGİNER, Serdar (2007). *Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul.

EKLER

Çizim 1: Lamas Kalesi Planı (Edwards'tan Düzenlenerek)

Resim 1:Lamas Kalesi Havadan Görünüm (Google'dan)

Resim 2: Kalenin Güneydoğudan Görünümü.

Resim 3: Kalenin İç Görünümü

Resim 4: Giriş Kapısı.

Resim 5: Batı Surları ve Dış Tarafındaki Su Kanalı.

Resim 6: 1. Kısım.

Resim 7: 2. Kısım Sur Duvarı.

Resim 8:Güney Duvarda Bulunan Künkler.

Resim 9: 3. Kısım.

Resim 10: Kalenin Güney Sur Duvarı.

Resim 11: 4. Kısım Duvar Dolgusu.

Resim 12: 5. Kısım Güneydoğudan Görünüm.

Resim 13: Kalenin Güney Sur Duvarı.

Resim 14: 6. Kısım Üstten Görünüm